

CASE ȘI INSCRIȚII DIN RĂȘINARI, SEC. XVIII-XIX (II)¹

Ela COSMA²

HOUSES AND INSCRIPTIONS FROM RĂȘINARI, 18TH - 19TH CENTURIES (II)

ABSTRACT

The second part of the article, dedicated to Rășinari, the largest commune in the region of Mărginimea Sibiului, presents further houses and inscriptions from the 19th century. Such are: the House of the Village Judge (1846), the Village House and Hall (1847, 1850), the renovated house (1861) where explorer Ilarie Mitrea (1842-1904) was born, the house (before 20 March 1881) where poet Octavian Goga (1881-1938) was born. The final remarks highlight the particular building material used in Rășinari (the local river stone), which conserves until today the impressive image of this „Village of Townsmen” (Städterdorf), as the Saxon neighbours called Rășinari.

Keywords: Rășinari, historical heritage, 19th century, Ilarie Mitrea, Octavian Goga.

În prima parte a articolului nostru, apărut în numărul anterior al Anuarului *Acta Terrae Fogarasiensis* (2018), am prezentat câteva case și inscripții din secolele XVIII-XIX de la Rășinari, respectiv: 1. Casa Episcopală (1710, 1761-1796) și 2. Școala din Rășinari (1836), arătând că acestea sunt o oglindă vie a trecutului, adevărate monumente istorice, din care doar unele din ele sunt declarate ca atare, iar altele își așteaptă încă, pe bună dreptate, recunoașterea³. Acum ne continuăm demersul, înfățișând alte construcții din secolul al XIX-lea, și anume: 3. Casa Judelui Sătesc (1846), 4-5. Casa și Șura Satului (1847, 1850), 6. casa natală a exploratorului Ilarie Mitrea (1861); 7. casa natală a poetului Octavian Goga (ante 1881).

3. CASA JUDELUI SĂTESC (1846)

Casa în care s-a născut scriitorul rășinărean Emil Cioran (8 aprilie 1911-21 iunie 1995), vizavi de Biserica „Sfântul Ilie” din Rășinari, este o casă istorică, având o vechime de 173 de ani. Astăzi, fiind casă particulară, nu este deschisă publicului. Totuși, a fost inclusă într-un circuit de vizitare virtuală, ce poate fi activat lângă punctul de acces amplasat în fața casei⁴.

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului științific III/15, *Mărginimea Sibiului – istorie și patrimoniu cultural*, derulat în cadrul Institutului de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca.

² Cercetător științific, doctor în istorie și filologie (specializarea folclor), Institutul de Istorie „George Barițiu”, Cluj-Napoca; e-mail: ela_cosma@yahoo.com.

³ Ela Cosma, *Case și inscripții din Rășinari, sec. XVIII-XIX (I)*, în: „Acta Terrae Fogarasiensis”, VII, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș, 2018, p. 537-547 + 14 ilustrații.

⁴ La 20 iulie 2019, cu prilejul Conferinței „Rășinari – străveche vatră de cultură și civilizație românească”, în cadrul manifestării „Fiii Satului Rășinari 2019”, am participat la un im-

Fig. 15 – Casa lui Iacob Ciucean (1846),
casa natală a lui Emil Cioran (1911), din Rășinari.

Casa, aflată în centrul satului, la capătul uliței coborând de la Școală și de la Biserica „Sfânta Paraschiva” spre podul de la Valea Caselor, a fost construită de Iacob Ciucean în 1846.

Într-o fereastră oarbă a fațadei de la stradă, casa poartă o inscripție cu litere chirilice și în limba română. Cu ortografie modernizată, textul inscripției sună astfel:

„† Cu ajutorul lui *Dumnezeu* s-au ridicat această casă, cu cheltuiala dumnealui, *Iacob Ciucean*, în anul 1846. Să-l a[... ..]”.

Fig. 16 – Inscripția de pe Casa Judelui
(1846) din Rășinari.

† КУ АЖУТОРИУЛ
ЛУИ ДУМНЕЗЕУ САУ
РІДІКАТ АЧЕСТЪ КАСЪ
КУ КІЕЛТУАЛА
ДУМНІАЛУ
ІАК. ЧУЧАН
ІН АНУЛ
1846
СЪЛАУД [...]
[...]*
† CU AJUTORIUL
LUI DUMNEZEU S[-]AU
RIDICAT ACE[A]STĂ CASĂ
CU CHELTUIALA
DUMNEALUI
IAC. [ob] CIUCEAN
ÎN ANUL
1846
SĂLA [...]
[...]⁵

presionant tur al Rășinariului, ghidat de doamna Ani Ilcuș de la Centrul de Informare al Primăriei din Rășinari.

⁵ Ultimele două rânduri ale inscripției sunt ilizibile.

Este vorba, aşadar, despre casa construită în 1846 de Iacob Ciucean, cel care în 1836 contribuia la ridicarea edificiului Şcolii în calitate de jurat al satului, iar în 1847 figura ca jude al Răşinariului, aşa cum rezultă din inscripţia postamentului de piatră, pe care o vom prezenta mai jos.

Familia Ciucean avea să dea Răşinariului încă un primar omonim, Iacob Ciuceanu (Ciucian), care a condus destinele comunei timp de 35 de ani, între 1905-1940. Ca mărturie a îndelungatului său mandat stă frumoasa troiţă, aşa-numita „Cruce de la Podul Gociului”, ridicată de primar împreună cu soţia sa Paraschiva, renovată de fiul lor Emilian cu soţia Maria în 1977⁶. În memoria aceluiaşi Iacob Ciuceanu, a soţiei lui, născută Droc, şi a eroilor răşinăreni, la intrarea în sat dinspre Sibiu s-a ridicat un monument de marmură albă cu cruce, dezvelit cu prilejul întâlnirii Fiilor Satului în 2002⁷. În cartea lor dedicată *Troiţelor Răşinariului*, Valerie Deleanu şi Adrian Stroia descriu pe larg monumentul de marmură denumit „Crucea lui Rudeanu din capul satului”, realizat după modelul „Crucii săracilor” (din secolul al XIX-lea)⁸.

4. CASA ŞI ŞURA SATULUI (1847)

Fig. 17 – Postamentul cu inscripţie, lângă Biserica „Sfânta Paraschiva” din Răşinari.

Postamentul vechi de piatră, pomenit mai sus, se găseşte şi poate fi văzut pe latura din dreapta intrării în Biserica „Sfânta Paraschiva” din Răşinari, în exteriorul

⁶ Valerie Deleanu, Adrian Stroia, *Troiţele Răşinariului*, Sibiu, Casa de Presă şi Editura TRIBUNA, 2019, „Crucea de la Podul Gociului”, p. 88-90.

⁷ Vezi Ela Cosma, *op. cit.*, p. 545-546 şi fig. 8-10.

⁸ V. Deleanu, A. Stroia, *op. cit.*, „Crucea lui Rudeanu din capul satului”, p. 76-77; „Crucea masa săracilor”, p. 84. Aceasta din urmă, o cruce dispărută azi, era amplasată între Biserica nouă şi mausoleul Şaguna, având forma preluată de crucea de marmură din 2002. Imaginea „Crucii Săracilor” este redată în Victor Păcală, *Monografia satului Răşinari*, Sibiu, Tipografia Arhiepiscopiei, 1915, p. 495. O descriere mai restrânsă a troiţei lui Iacob Ciuceanu şi a crucii de marmură din 2002 figurează în cartea lui A. Stroia, *Troiţele din Mărginimea Sibiului, parte uitată a patrimoniului cultural sibian*, Sibiu, Editura Andreiana/Editura ASTRA, 2017, p. 81-82, 86.

navei lăcașului de cult. Acest postament putea fi soclul unei statui care azi s-a prăpădit. Una din cele 4 laturi ale postamentului conține un chenar cu data monumentului (1847) și un ornament. Nu cumva acest ornament reprezintă însăși stema localității Rășinari?

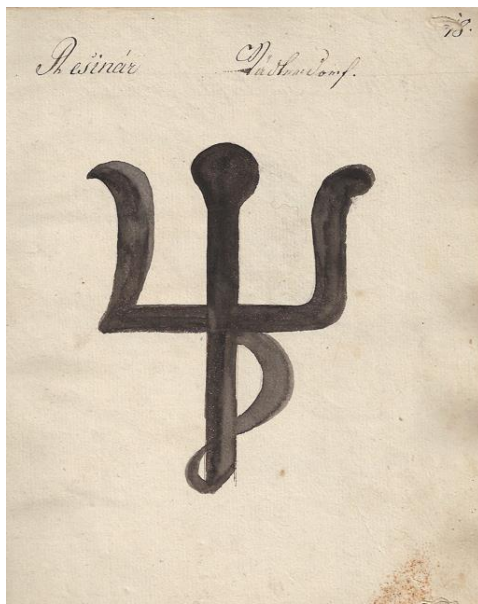
Să comparăm ornamentul gravat pe piatra de postament din 1847 cu însemnul dangalei pentru vitele din Rășinari de la 1826.

Se observă că semnul de danga, simbolizând oieritul și creșterea vitelor specifice Rășinariului, este completat în partea inferioară cu două frunze trilobate, trimițând atât la preocupările agrare ale locuitorilor, cât și la frunzele în formă de inimă din stema celor Șapte Scaune. Scaunul filial Săliște, cu cele 6 sate aparținătoare (Galeș, Cacova Sibiului, Tilișca, Săliște, Sibiel, Vale)⁹, alcătuia, deci, cele 7 Scaune sau „7 județe”, cum le numea Victor Păcală¹⁰. Monograful Rășinariului la 1915, și înainte de el de arhivarul Franz Zimmermann în ghidul său dedicat Arhivei orașului Sibiu și a națiunii săsești în 1901¹¹, arătau că cele Șapte Scaune sau Șapte Județe erau constituite într-o uniune încă de la jumătatea veacului al XV-lea, la 1453 fiind anexate și încorporate Pământului Săsesc (*Fundus Regius*), prima lor mențiune documentară după încorporare datând din anul 1492.

Fig. 18 – Inscripția Casei și Șurii Satului din Rășinari (1847)

Fig. 19 – Danga din Resinar – *Städterdorf* (Rășinari, „Sat orășenesc”) din 1826

⁹ Lucas Joseph Marienburg, *Geographie des Großfürstenthums Siebenbürgen* (Geografia Marelui Principat al Transilvaniei), Sibiu, Editura lui Martin Hochmeister, vol. II, 1813, p. 251-252.

¹⁰ V. Păcală, *op. cit.*, p. 46.

¹¹ Franz Zimmermann, *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation. Ein Führer durch dasselbe*, Verlag des Archives, Sibiu, 1901, p. 51.

Sieben Stühle

Fig. 20 – Stema celor Șapte Scaune

De aceea, considerăm că ornamentul postamentului din piatră reprezintă, într-adevăr, stema Rășinariului la 1847.

Sub chenarul ce conține stema și anul 1847, s-a gravat în piatră următoarea inscripție, cu litere chirilice, în limba română:

18 [stema] 47 СУПТ КЪРМУИРЕ ДЛУИ	18 [stema] 47 SUPT CĂRMUIRE DLUI
ІАКОБ ЧУЧАН ЖУДЕ НІКЛ АДАМ КОМАН ЧОРАН ПЕТР ВІДРІГІН АЛЪМАН МІЦ ЖУРАЦІ, ШІ ШЕРБАН БЪЧІЛЪ ВОРНІК САУ РІДІКАТ АЧАСТЪ КАСЪ ШІ ШУРЪ А САТУЛУІ КУ КІЕЛТУІАЛА СЛОБОД КРЪЕСК САТ РЪШІНАРІ	IACOB CIUCEAN JUDE NICL ADAM COMAN CIORAN PETR[u] VIDRIGHIN ALĂMAN MÂȚ JURAȚI, ȘI ȘERBAN BĂCILĂ VORNIC SAU RIDICAT ACEASTĂ CASĂ ȘI ȘURĂ A SATULUI CU CHELTUIALA SLOBOD CRĂESC SAT RĂȘINARI

Adică:

„1847, *supt cârmuirea dumnealui* Iacob Ciucean jude; Nicolae Adam, Coman Cioran, Petru Vidrighin, Alăman Mâț – jurați și Șerban Băcilă vornic, s-au ridicat această casă și șură a satului, cu cheltuiala slobod crăiescului sat *Rășinari*”.

Judele satului reprezenta cea mai înaltă autoritate locală în cadrul obștii sătcești. Judele era ajutat atât de jurați, care formau un soi de consiliu local, cât și de vornicul satului.

Dacă ne imaginăm că era puțin lucru să fii jude sătesc în Rășinari, ne înșelăm. Judele nu avea doar atribuții organizatorice și administrative, funcționând ca primar sătesc, ci și competențe mai ample, exercitându-și atribuțiile de judecător ce conducea judecata satului. El se afla în fruntea unui număr restrâns de jurați (până în secolul al XIX-lea) și al Sfatului mai larg al celor 40 de bărbați bătrâni (inclusiv în secolul al XVIII-lea). Victor Păcală arată pe de o parte vechimea, iar pe de altă parte

puterea executivă și judecătorească a judeului sătesc (fostul cnez din zorii Evului Mediu), ajutat de jurați, de bătrânii satului și de vornicul din Rășinari¹².

Juzii, jurații și Sfatul celor 40 de bătrâni erau convocați permanent și invocați la întocmirea tuturor plângerilor sau actelor juridice civile, fie ele procesuale ori procedurale, care implicau satul și obștea din Rășinari. Mărturie în acest sens ne oferă *Transmissionales in causa Possesionis Resinar contra Liberam Regiamque Civitatem Cibiniensem 1784* („Transmisionale în cauza posesiunii Rășinariului contra Orașului Liber Regesc al Sibiului, 1784”), volumul ce adună între coperțile sale toate actele îndelungatului proces urbanial purtat de acest sat românesc al Mărginimii împotriva Magistratului orașului Sibiu vreme de o jumătate de veac, între 1735-1784. Volumul de *Transmissionales* se păstrează la Muzeul Bisericesc din Casa Episcopală de la Rășinari, iar prelucrarea documentelor latinești ce îl compun constituie tema unei cercetări colective efectuate la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca¹³.

Pe la 1572 era în floare conflictul pentru ocuparea și stăpânirea Rășinariului, izbucnit între localitățile săsești Sibiu și Cislădie. Încetul cu încetul, Sibiul și-a adjudecat câștigul. Totuși rășinărenii nu s-au lăsat și, înarmați cu vechi hrisoave și documente, s-au angajat într-un îndelungat proces urbanial împotriva sibienilor din capitala Pământului Săsesc. Procesul a durat între anii 1735-1789 și a adus câștig de cauză rășinărenilor¹⁴.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât în 1786 împăratul Iosif al II-lea a declarat Rășinariul sat liber crăiesc, scoțându-l definitiv de sub orice pretenții de stăpânire ale orașului Sibiu, iar locuitorii satului nu mai aveau a recunoaște niciun alt domn, în afară de principele Transilvaniei, adică însuși împăratul Austriei¹⁵.

Cu mândrie, se menționează în inscripție calitatea Rășinariului de „slobod crăiesc sat”. Nu erau multe asemenea sate libere crăiești în Transilvania, ba nici orașe libere regești nu erau decât opt¹⁶, căci acordarea statutului de localitate liberă crăiască de către împărații Austriei însemna recunoașterea unor privilegii importante pe seama locuitorilor așezării respective.

În cazul Rășinariului, „dată fiind bogăția așezării, nu au lipsit nici incidentele, mai ales cele cu cetatea Sibiului care încerca să controleze satul. După ce conflictele au degenerat în bătăi și încarcerări și după ce eliberarea rășinărenilor a fost susținută inclusiv de Inochentie Micu-Klein, Iosif al II-lea a decis, în 1786, ca Rășinariul să fie scos de sub stăpânirea sibienilor și să devină sat liber crăiesc. Și așezarea a continuat să prospere: în prima jumătate a secolului al XIX-lea, condicile vamale indică un număr de peste un milion și jumătate de vite transhumante”¹⁷.

¹² V. Păcală, *op. cit.*, p. 43-47.

¹³ Vasile Rus, Ela Cosma, *Procesele Rășinariului contra orașului Sibiu (1735-1784)*, va apărea în: „Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca. Series Historica”, tom LVIII, 2019.

¹⁴ V. Păcală, *op. cit.*, p. 34-47.

¹⁵ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 235.

¹⁶ Orașe libere regești în Transilvania medievală și ulterior erau: Cluj, Brașov, Sibiu, Târgu Mureș, Bistrița, Mediaș, Sebeș, Alba Iulia.

¹⁷ *Mărginimea Sibiului. Prezentare generală*, pe site-ul: „Sibiu. Memoria locului – AFCN”,

Iar în 1813, deși prezenta versiunea pretențiilor istorice ale sașilor sibieni asupra localității, Lucas Joseph Marienburg recunoștea drepturile și privilegiile de care se bucura aceasta, atunci când scria despre:

„*Rășinari* (Reschinár), *Picivicus*, *Städterdorf*, un mare sat valah din munți, așezat pe pământul sibienilor până la 1786. În acest an, împăratul Iosif al II-lea l-a declarat sat liber crăiesc, dându-i un teritoriu (hotar) aparte față de oraș, atribuindu-i și morile deținute de oraș, libertatea cârciumăritului, munții, locurile de pășune etc.”¹⁸.

După cum reiese din inscripția noastră, Rășinariul și-a păstrat statutul de sat liber crăiesc și la jumătatea secolului al XIX-lea.

Inscripția mai face referire la cei care în anul 1847 alcătuiau conducerea obștii satești a satului liber regesc Rășinari: judele satului Iacob Ciucean, cel care-și construise casa din 1846; patru jurați: Nicolae Adam, Coman Cioran, Petru Vidrighin, Aleman Măț, alături de vornicul Șerban Băcilă. Se înfățișează, astfel, numele autorităților locale în anii premergători revoluției de la 1848 și, implicit, se confirmă numele câtorva din cele mai însemnate familii din Rășinari, care și-au adus o însemnată contribuție la dezvoltarea localității: Ciucean, Cioran, Vidrighin, Băcilă.

Dacă despre Iacob Ciucean am văzut că se implicase ca jurat sâtesc, încă la 1836, în construirea școlii, iar la 1847 era chiar judele din Rășinari, în schimb juratul Coman Cioran (1798-1864) aparținea unui neam de oieri rășinăreni cu genealogie cunoscută preț de patru generații, începând de la:

1) Aleman Cioran (primul Cioran menționat documentar, născut pe la 1680-1685), continuând cu:

2) fiul lui Aleman, Bucur (născut pe la 1710-1715), și cu:

3) fiul lui Bucur, Coman (născut pe la 1775), tatăl a

4) patru feciori: Șerban, Bucur, Aleman și Coman II, judele omonim din 1847, el însuși născut la 1798.

Tocmai Coman Cioran II (junior), judele pașoptist, a rupt tradiția oieritului în familie, intrând „în afaceri cu exploatare de păduri și de diferite negustorii, care de care mai rentabile, profitând și de faptul că frontiera cu Țara Românească era foarte aproape și existau mari diferențe de prețuri, de o parte și de alta a munților” (Ioan Ciprian Candea). Coman Cioran I-a îndrăgit și l-a susținut de la început pe episcopul Andrei Șaguna, proaspăt sosit în Ardeal și la Rășinari, ba chiar l-a împrumutat cu cei 2.000 de florini necesari călătoriei acestuia de la Sibiu la Carloviț pentru a fi sfințit episcop. Coman Cioran II a fost multă vreme episcop casier al bisericii, desemnat de însuși Șaguna, iar fiul său omonim, Coman Cioran III, a fost numit de mitropolit în rândul executorilor testamentului său.

Mai trebuie spus că nici urmașii judelui Cioran n-au fost mai prejos decât înaintașii lor. Un fiu, Șerban, din cei 14 copii ai lui Coman Cioran junior a fost tatăl

<http://memoria-locului.ro/Marginimea/prezentare.html>.

¹⁸ L.J. Marienburg, *op. cit.*, vol. II, p. 249: „Reschinár, Picivicus, Städterdorf, ein großes walachisches Dorf in den Gebirgen auf Hermannstädter Grund und Boden bis 1786 gelegen. In diesem Jahre erklärte es Kaiser Joseph II. für ein königliches freyes Dorf, und ließ ihm ein von der Stadt abgesondertes Gebiet (Hattert) anweisen, auch die von der Stadt gehaltenen Mühlen, Weinschankfreyheit, Gebirge und Weideplätze etc. zutheilen”.

protopopului Emilian Cioran și bunicul lui Emil Cioran, filosoful¹⁹. Preotul Emilian Cioran s-a aplecat asupra altui neam de mari rășinari, evocând *Șapte generații de preoți și protopopi-profesori din aceeași familie: Barcianu, 1699-1903*²⁰.

La fel de interesant este faptul că inscripția postamentului, pe care am redat-o mai sus, vorbește despre construirea pe cheltuiala sătească a unei „case și șuri a satului”, ceea ce trimite cu gândul la o comunitate locală bogată, puternică, unită și cu inițiativă gospodărească.

Dacă așa-numita *casă a satului* juca rolul clădirii centrale a satului, fiind construită de obște și pentru obște, ce era *șura satului*? Oare un depozit care să adăpostească fân, bucate (cereale), vehicule și unelte agricole? Nicidecum! Șura satului era locul unde românii ardeleni își țineau hora satului, poate și nunți sau alte evenimente care implicau lumea din sat (Nicolae Edroiu)²¹. Dacă inițial am crezut că, în Rășinari, șura satului s-a amenajat separat și în spatele casei satului, acum înclin să iau în considerare formularea expresă a inscripției: „această casă și șură a satului”, care sugerează că ar fi vorba despre o singură clădire, „casa cu șura satului”²².

5. CASĂ (1850)

Casa din 1850 se află vizavi de turnul cu clopotniță și de intrarea în Biserica „Sfânta Paraschiva” din Rășinari. Este o construcție masivă, cu parter înalt și etaj, cu alura unei clădiri publice. Astăzi adăpostește o casă particulară.

Bănuim că, în timp, fațada impozantă a suferit modificări. Probabil inițial avea câte două ferestre de fiecare parte a intrării din stradă, atât la parter, cât și la etaj. Astăzi fereastra din stânga jos a fost zidită, la fel ca și intrarea dinspre stradă, care a fost înlocuită cu o nișă semicirculară, ca o absidă. La etaj există, și azi, un balcon mic sau un bovindou²³ cu grilaj, străjuț de patru coloane, pe care se sprijină frontonul. Ușa sau fereastra centrală, ce dădea în bovindou, a fost de asemenea zidită.

În frontonul triunghiular, ce încorporează fațada clădirii, este inscripționat anul 1850.

¹⁹ Pr. Ioan Ciprian Candea, *Protopopul Emilian Cioran – o viață în slujba Bisericii*, în: „Revista Teologică”, nr. 2, 2009, p. 73-75.

²⁰ Emilian Cioran, *Șapte generații de preoți și protopopi-profesori din aceeași familie: Barcianu, 1699-1903*, Sibiu, 1991.

²¹ Conform istoricului Nicolae Edroiu (1939-2018), membru corespondent al Academiei Române, directorul Institutului „George Barițiu” din Cluj-Napoca, ce menționa *șura satului* în zona Sângeorz-Băi și Năsăud (2017).

²² Încă nu am văzut locul exact unde era amplasat inițial postamentul de piatră din 1847. S-a dovedit greșită presupunerea mea că postamentul ar fi fost aproape de locul unde se află azi, ceea ce făcea posibil ca „această casă și șură a satului” să fie tocmai casa la care mă voi referi imediat, datată însă nu la 1847, ci la 1850. În cursul vizitei din 20-21 iulie 2019, domnul Ioan Obârșie, curatorul Bisericii „Sfânta Paraschiva” și al Casei Episcopale din Rășinari, m-a informat că postamentul nu fusese poziționat inițial în preajma bisericii, ci a fost adus aici de dincolo de centrul satului, din marginea nord-estică de către Sibiu. Îmi propun ca, la următoarea vizită, să văd locul inițial al postamentului, pentru a putea identifica acea Casă și Șură a Satului amintite în inscripția din 1847.

²³ Bovindou, din *bay-window* (limba engleză), este un semi-balcon sau o fereastră construită în afară, la etajul unei clădiri.

Fig. 21 – Casă (1850) din Rășinari

Amplasamentul casei din 1850 se află în centrul satului, lângă „Scaunul bisericii”, în vecinătatea imediată a „Sfintei Paraschiva”, aproape de Școala unde după renovarea din 1850 a început a funcționa biroul Primăriei, și aproape de Casa Episcopală din Rășinari.

Fig. 22 – Frontonul cu datarea casei (1850)

6. CASA LUI ILARIE MITREA (1861)

La intrarea în Rășinari, venind dinspre Dumbrava Sibiului, la șosea, pe partea stângă se înalță o casă lungă, mare, pe care o plăcuță recentă anunță că:

„În această casă s-a născut generalul medic *Ilarie (Bucur) Mitrea* (1842-1904), etnograf și naturalist în Mexic și Indonezia, ctitor al muzeului „Grigore Antipa” din București.

Primăria din Rășinari – 1997”.

Fig. 23 – Casa natală a lui Ilarie Mitrea (1842) din Rășinari

Ilarie Mitrea, alt nume de vază al Rășinariului, s-a născut în 1842 ca fiu de oieri moți stabiliți în Mărginime. A urmat medicina la Cluj, Würzburg, Berlin și Viena, obținându-și apoi doctoratul în medicină și chirurgie la Würzburg, în 1864. „După terminarea studiilor a candidat la postul de medic oficial în Rășinari, dar la concurs a fost favorizat alt candidat” (Ilie Hașieganu). De aceea, a părăsit țara, făcând cursuri de perfecționare la Viena. Apoi a plecat într-o călătorie în Australia (1865), fiind primul român care a ajuns în acest îndepărtat continent, și anume ca medic chirurg pe vasul „Peter Godefroy”, ce făcea curse între Hamburg și Brisbane. În 1866-1867 a fost medic ofițer în corpul expediționar austriac, ce fusese trimis în sprijinul împăratului Mexicului, Maximilian de Habsburg (fratele împăratului Austriei, Franz Joseph). A petrecut peste 10 luni ca medic militar în Mexic, unde a acordat asistență medicală atât soldaților din armata austriacă, cât și băștinașilor, aflați într-o stare de cruntă mizerie și boală. Între timp a întreprins mai multe călătorii în interiorul țării, de unde a colecționat obiecte de artă populară (ceramică veche, țesături, măști rituale), multe fiind aduse de el la Rășinari. Se pare că a întreprins și unele investigații asupra vestigiilor civilizației mayașilor. În ciuda dezastrului suferit de expediția militară din Mexic, căci însuși împăratul Maximilian a fost prins, judecat și împușcat de mexicani, la întoarcere Ilarie Mitrea a fost decorat cu o medalie din partea împăratului Napoleon al III-lea al Franței. După o perioadă petrecută la Viena și în satul natal, în vara lui 1869 a plecat din nou spre țări depărtate. Între 1869-1894, timp de 25 de ani, Mitrea a activat tot ca medic militar („ofițer al sănătății”), în armata colonială olandeză din Indonezia, țară numită pe atunci Indiile Orientale Olandeze. La Batavia (Djakarta de azi) și, după 1872, în insula Borneo, a fost nu doar medic, ci și sociolog, etnograf și, mai ales, naturalist. S-a apropiat de băștinași, cunoscându-le viața, trimițând chiar memorii autorităților colonialiste pentru remedierea condițiilor grele de trai. S-a căsătorit cu o indigenă și, astfel, a pătruns mai ușor în sânul triburilor locale, studiindu-le obiceiurile, credințele, muzica, arta. A călătorit și în alte insule, precum Sumatra, Jawa și Celebes (Sulawesi), unde a adunat colecții de plante și animale, ca și de obiecte etnografice, pe care le-a dăruit muzeelor din Viena și București. O sală din Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa” îi poartă numele, întrucât în 1882 Ilarie Mitrea a făcut o donație cuprinzând peste 1.000 de exemplare de animale, precum insecte, moluște, crustacee, pești, amfibieni, reptile, dar și specii rare de păsări și mamifere, între care maimuța năsoasă. Colecția sa constituie cea mai valoroasă și mai bogată donație oferită muzeului „Antipa” de la înființarea acestuia până azi. În 1893, după ce a ieșit la pensie, Ilarie Mitrea s-a întors

în țară, petrecându-și timpul când la Viena, când la Rășinari, și continuând a se ocupa de sistematizarea colecțiilor sale, ca și de pomicultură. Ultima sa călătorie a întreprins-o în cursul anului 1897, în Batavia. S-a stins din viață la Viena în 1904.

Fig. 24 – Ilarie Mitrea student la Viena

Fig. 25 – Corpul medical expediționar austriac din Mexic. Ilarie Mitrea e primul din dreapta sus. Fotografii aflate la Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale din Târgu Mureș

Fig. 26 – Hilarion Mitrea în uniforma de general medic al armatei olandeze

Casa din 1842, în care a văzut lumina zilei Ilarie Mitrea, a fost însă, de fapt, reconstruită în anul 1861, conform datei înscrise pe acoperișul casei. În zilele noastre casa particulară a suferit drastice renovări moderne. Nici aici, nici în altă parte nu funcționează nicio casă memorială Ilarie Mitrea, așa cum s-ar cuveni pentru omagierea valorosului medic și naturalist, explorator și colecționar român.

Fig. 27 – Podul cu data refacerii casei lui Ilarie Mitrea (1861)

Personalitatea acestui rășinărean de excepție, unul din cei mai de seamă călători români, autorul unei opere de pionierat, a fost evocată, sintetic, într-un

medalion cuprins de Ilie Hașieganu în volumul său de *Figuri mărginene*²⁴. Ilie Hașieganu îi citează pe biografi V. Hilt (care a realizat portretul exploratorului Ilie Mitrea)²⁵, E. Pop (care îl analizează pe medicul și naturalistul Ilarie Mitrea)²⁶, menționând, printre alți biografi, pe „doctorul Culcer” (fără trimitere bibliografică). La fel de interesantă ca viața lui Ilarie Mitrea e și povestea biografiei sale, realizată de medicul Alexandru Culcer:

„Un manuscris prăfuit de pe rafturile Direcției Județene Mureș a Arhivelor Naționale mi-a atras atenția, dar în același timp mi-a produs și o dublă revelație. Un om cu multiple valențe, Alexandru (Lengyel) Culcer – tatăl poetului mureșean Dan Culcer, ce se află actualmente stabilit în Franța –, întreprindea pe cont propriu, în urmă cu mai bine de 40 de ani, cercetări ce-l aveau în centrul atenției pe medicul militar Ilarie Mitrea. Acribia cu care Alexandru Culcer – el însuși medic ca formație –, s-a aplecat asupra destinului medicului militar Ilarie Mitrea s-a concretizat într-un volum dedicat personalității complexe a acestuia. Din păcate Alexandru Culcer nu a reușit să-și publice volumul ce conține foarte multe și interesante informații și fotografii, iar plecarea din țară a fiului său a așezat definitiv acest volum nepublicat, ca dealtfel întregul fond al familiei Culcer, în rafturile Direcției Județene Mureș a Arhivelor Naționale” (Nicolae Balint)²⁷.

Fig. 28 – Troița lui Pătru Mitrea (1883)

La 1883, probabil în apropierea casei sale, la o răscruce între fosta stradă a Crucii și Ulița Principală (azi strada Octavian Goga), alt membru al familiei, Pătru Mitrea, a ridicat o troiță inscripționată pe acoperișul (refăcut din tablă): „1883 P.C. Mitrea”. Se știe că motivul construirii troiței de către Pătru Mitrea l-a constituit

²⁴ Ilie Hașieganu, *Figuri mărginene*, vol. II, *Cărturari, îndrumători culturali și economici, redactori de gazete populare și calendare, dascăli, memorialiști, călători, artiști*, București, Editura Litera, 1976, p. 40-42.

²⁵ V. Hilt, *Ilarie Mitrea și Ion Arsenie, călători în Mexic și Indonezia*, în vol. „Călători și exploratori români”, București, Editura Enciclopedică Română, 1972.

²⁶ E. Pop, *Der Arzt und Naturwissenschaftler Ilarie Mitrea*, în: „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, vol. 9, nr. 1, Sibiu, 1966.

²⁷ Nicolae Balint, *Călător pe trei continente - Ilarie Mitrea*, în: „Cuvântul Internațional. Săptămânal independent de știri, analize și opinii”, online, 6 iulie 2009, <http://www.curentul.net/2009/07/06/calator-pe-trei-continente-ilarie-mitrea/>.

„necazul fiicei sale”. Este singurul monument istoric din Rășinari cu caracter memorial recunoscut și publicat în *Monitorul Oficial* din 2004²⁸.

7. CASA LUI OCTAVIAN GOGA (ANTE 1881)

Fig. 29 – Casa natală a lui Octavian Goga (ante 1881) din Rășinari

Aproape de centrul satului se află casa natală a lui Octavian Goga. Plăcuța de marmură, nedată, de pe peretele alb al fațadei de la stradă, ne informează că este vorba despre:

„Casa în care s-a născut la 20 martie 1881 *Octavian Goga*, poetul pătimirii noastre”.

La nașterea poetului, în 20 martie/1 aprilie 1881, casa aceasta frumoasă exista deja, deci momentul construirii ei trebuie plasat anterior.

„Clădirea cu etaj e construită în stil ardelenesc, cu ziduri înalte, parte a casei, fără grădina interioară și pare să arate exact mediul din care a provenit *poetul pătimirii noastre*, cel al clasei de mijloc a românilor din Imperiul Austro-Ungar. Forma ȕuguiată a casei, alături de ferestrele mici în cadru de lemn și poarta încastată în zid, dau un parfum de secol XIX întregii construcȕii. Un brad imens, crescut chiar în curtea casei, completează această impresie”²⁹.

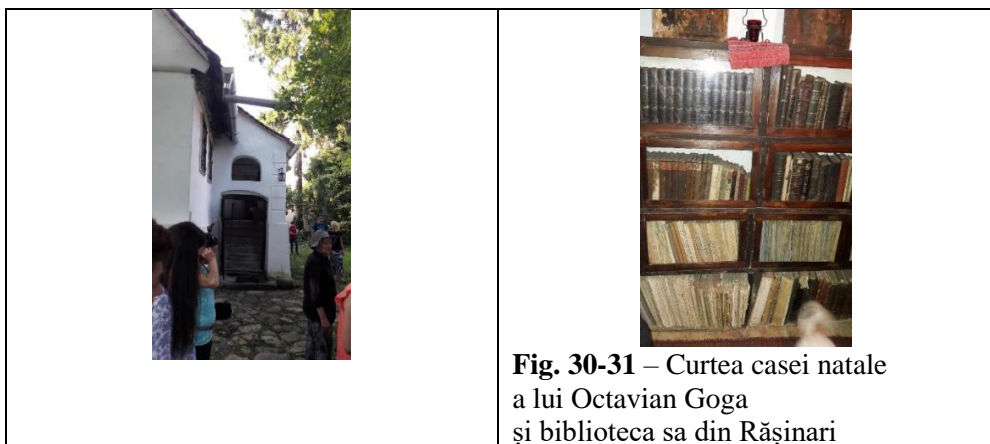

Fig. 30-31 – Curtea casei natale a lui Octavian Goga și biblioteca sa din Rășinari

²⁸ V. Deleanu, A. Stroia, *op. cit.*, p. 41-42 și fotografia de la p. 43. Autorii citează *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 646 bis, din 16 iulie 2004, vol. 3, p. 2143: „Troiȕele 1883, strada Sibiului, SB IV m B 12631”.

²⁹ *Sibiu – Casa memorială Octavian Goga*, Transilvania Misterioasă, Asociaȕia Infoturism, în: <http://www.turism-transilvania.ro/location/casa-memoriala-octavian-goga>.

De o frumusețe deosebită a construcției exterioare, având o curte largă înecată în verdeată și în fundul curții *filigoria*³⁰, cu interioarele adăpostind, în mai multe odăi, amintiri, obiecte casnice, mobilierul familiei Goga, cărți și reviste din biblioteca personală a poetului, poate și unele din manuscrisele sale (încă neinventariate), această neașteptată oază de bucurie sufletească îl surprinde pe vizitatorul Rășinariului.

Fig. 32 – Tinda și biroul din casa lui Octavian Goga

Însă, Casa memorială a lui Octavian Goga nu are, din păcate, un regim permanent de vizitare. Aflată în proprietatea familiei, de amenajarea și întreținerea ei s-au ocupat ultimii descendenți: actrița Ilinca Tomoroveanu (21 august 1941-2 mai 2019), soția actorului Traian Stănescu și mama lui Mihai Stănescu din București. Cu prilejul unor momente marcante din viața satului (precum sărbătoarea „Fiilor Satului Rășinari” din 20-21 iulie 2019, sau „Zilele Octavian Goga” în primăvara fiecărui an), însoțit de fiul său, Victor, care îi calcă pe urme, actualul curator și ghid al Casei memoriale, Mihai Stănescu, reușește să câștige inimile vizitatorilor, rememorând viața și recreând atmosfera de acum un secol a unei familii rășinărene de mare însemnătate pentru cultura noastră națională³¹.

Fig. 33 – Urmașii familiei Goga, călăuze printre amintiri

³⁰ *Filigorie*=foișor de lemn.

³¹ Fotografiile au fost realizate de autoarea articolului la 20 iulie 2019, la Rășinari.

Casele din Rășinari au un specific aparte. Cele mai vechi, precum Casa Episcopală din 1710, erau construite din lemn. Apoi, încă din secolul al XIX-lea au început a fi construite din zid. Multe dintre casele particulare aveau un cat, cu fundament înalt de piatră, cu *loduri*³² (storuri) de lemn la geamurile de la stradă și cu porți mari de lemn, încastrate în zid, după model săsesc, iar altele aveau un fronton triunghiular și coloane grecești, impozante. În schimb, clădirile publice (precum școala) aveau două caturi, adică un parter înalt și un etaj. Aceste case și clădiri de zid respiră conștiința de sine a caracterului lor falnic, fiindcă – așa cum am văzut – stăpânii sau ctitorii lor și-au gravat pe pereții de la stradă numele, ori măcar inițialele, și anii de construcție, dacă nu cumva s-au imortalizat în inscripții săpate-n piatră.

O ultimă remarcă despre piatra, tăiată mai demult din cele două ape ce curg prin Rășinari, râul Caselor și râul Ștezii. Piatra a fost intens folosită de sibieni la drumuri, la clădirile orașului și la alte construcții, „încât rășinărenii se pot lăuda cu oarecare dreptate că Sibiul jumătate e clădit din piatra munților lor” (V. Păcală)³³. Firește că piatra – pusă și la temelia propriilor lor case și în ulițele pietruite –, conservă până astăzi impresia fastuoasă a Rășinarului ca „Sat de orășeni” (*Städterdorf*), așa cum l-au perceput și numit vecinii săi sași.

³² *Loduri*, storuri de lemn, din germanul *Laden*.

³³ V. Păcală, *op. cit.*, p. 9.